

حقوق جزای عمومی ۱

مؤلفان:

محسن مرادی اوجقاز

دانشجوی دکتری تخصصی حقوق کیفری

حقوق شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه

دکتر محمد رضا الهی منشی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران شمال

قاضی سابق دیوان عالی کشور

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: الهی منش، محمدرضا.
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق جزای عمومی ۱ / مولفان محمدرضا الهی منش، محسن مرادی اوجقاز.
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۴ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۷۸۱-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۱۴-۲۰۷.
موضوع	: حقوق جزا -- ایران -- راهنمای آموزشی (عالی) Crime law -- Iran -- study and teaching (Higher) آیین دادرسی جزایی -- ایران -- راهنمای آموزشی (عالی) Criminal procedure -- Iran -- Study and teaching (Higher)
شناسه افزوده	: مرادی، محسن،
رده بندی کنگره	: KMH۳۸۰۰
رده بندی دیویی	: ۳۴۵/۵۵۰۰۷۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۵۶۸۱۱۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده یا ناشر، خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
 موارد تخلف را به دفتر مرکزی و مجله گزارش فرمایید.

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۹۶۳۳۸۶

فروشگاه: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴ - ۶۶۴۹۴۲۲

www.majdpub.ir

E- mail: info@majdpub.ir

صفحه رسمی انتشارات مجد در اینستاگرام: [majdlaw](https://www.instagram.com/majdlaw)

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: [@majdlaw](https://www.t.me/majdlaw)

حقوق جزای عمومی ۱

دکتر محمدرضا الهی منش / محسن مرادی اوجقاز

انتشارات مجد

بهمن، ۱۴۰۰ (چاپ دوم قدیم)

۵۰۰ نسخه

ISBN: 978 - 622- 225- 781- 1 ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۲۲۵ - ۷۸۱ - ۱

تألیف:

ناشر:

چاپ نخست:

تعداد:

شابک:

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

فهرست مطالب

۹.....	پیش گفتار
۱۳.....	فصل اول: جرم و اصل قانونی بودن آن
۱۴.....	مبحث اول: مفهوم و تعریف جرم از دیدگاه‌های مختلف
۱۵.....	گفتار اول: تعریف جرم از دیدگاه حقوق دانان
۲۰.....	گفتار دوم: تعریف جرم از نظر فقها
۲۲.....	گفتار سوم: تعریف جرم از دیدگاه جرم شناسی
۲۳.....	گفتار چهارم: تعریف جرم از دیدگاه قانون گذار
۲۴.....	مبحث دوم: اصل قانونی بودن
۲۵.....	گفتار اول: مفهوم و منشا اصل قانونی بودن جرم و مجازات
۳۰.....	بند اول: حفظ و حمایت از حقوق و آزادی‌های افراد
۳۱.....	بند دوم: اصل تساوی افراد در برابر قانون
۳۱.....	بند سوم: حفظ استقلال قوا
۳۱.....	بند چهارم: رعایت و دفاع از منافع جامعه
۳۲.....	بند پنجم: رعایت عدالت و انصاف
۳۶.....	گفتار دوم: نتایج و آثار اصل قانونی بودن
	بند اول: قاعده عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی (قلمرو و اجرای قوانین
۳۶.....	کیفری در زمان)
۳۷.....	الف) مفهوم شناسی
۳۸.....	ب) قلمرو قاعده و استثنائات حاکم بر آن
۳۹.....	پ) استثنائات حاکم بر قاعده
۵۱.....	بند دوم: تفسیر مضیق قوانین جزایی
۵۴.....	الف) اقسام تفسیر به اعتبار مرجع تفسیر
۵۷.....	ب) اقسام تفسیر به اعتبار روش تفسیر
۶۳.....	مبحث سوم: علل مواجهه جرم/اسباب اباحه
۶۳.....	گفتار اول: امر آمر قانونی
۶۴.....	بند اول: حکم قانون
۶۵.....	بند دوم: امر آمر قانونی
۶۹.....	بند سوم: اجازه قانون
۷۱.....	بند چهارم: ارتکاب عمل برای اجرای قانون اهم لازم باشد

۷۲.....	گفتار دوم: دفاع مشروع
۷۴.....	بند اول: مبانی دفاع مشروع
۷۶.....	بند دوم: شرایط دفاع مشروع
۷۶.....	الف) شرایط تجاوز
۷۸.....	ب) شرایط دفاع
۸۱.....	بند سوم: موضوع دفاع
۸۲.....	بند چهارم: آثار و پیامدهای دفاع مشروع
۸۳.....	گفتار سوم: اضطراب
۸۶.....	گفتار چهارم: رضایت
۸۸.....	بند اول: عملیات جراحی یا طبی مشروع
۸۹.....	الف) عمل جراحی یا طبی مشروع باشد
۹۰.....	ب) رضایت مجنیعلیه
۹۲.....	پ) رعایت موازین فنی و علمی و نظامات دولتی
۹۳.....	مبحث چهارم: قلمرو اجرای قوانین جزایی در مکان
۹۳.....	گفتار اول: اصل صلاحیت سوزمینی قوانین کیفری
۱۰۱.....	گفتار دوم: اصل صلاحیت شخصی
۱۰۲.....	بند اول: اصل صلاحیت شخصی فعال (بزهکار محور)
۱۰۷.....	بند دوم: اصل صلاحیت شخصی غیرفعال (بزه دیده محور)
۱۰۹.....	گفتار سوم: اصل صلاحیت واقعی (حمایتی)
۱۱۱.....	گفتار چهارم: اصل صلاحیت جهانی (بین المللی)
۱۱۴.....	مبحث پنجم: استرداد
۱۱۶.....	گفتار اول: شرایط استرداد
۱۱۶.....	بند اول: قابل استرداد بودن جرم ارتكابی
۱۱۶.....	بند دوم: اصل مجرمیت متقابل
۱۱۷.....	بند سوم: منع تغییر اتهام (قاعده)
۱۱۷.....	بند چهارم: عمل متقابل
۱۱۷.....	بند پنجم: دلایل استرداد
۱۱۹.....	گفتار دوم: موارد رد درخواست استرداد
۱۱۹.....	بند اول: جرایم سیاسی
۱۲۰.....	بند دوم: جرایم نظامی
۱۲۰.....	بند سوم: عدم استرداد اتباع
	بند چهارم: قابل تعقیب بودن شخص مورد تقاضا در کشور تقاضا شونده
۱۲۱.....	(متقاضی عنه)

۱۲۱.....	بند پنجم: جرایم مربوط به اختلافات و جنگ‌های داخلی
۱۲۳.....	فصل دوم: ارکان تشکیل دهنده جرم
۱۲۴.....	مبحث اول: عنصر مادی
۱۲۵.....	گفتار اول: رفتار مرتکب
۱۲۶.....	بند اول: فعل
۱۲۶.....	بند دوم: ترک فعل
۱۲۸.....	بند سوم: فعل ناشی از ترک فعل
۱۳۰.....	بند چهارم: حالت یا وضعیت
۱۳۰.....	گفتار دوم: موضوع جرم
۱۳۱.....	گفتار سوم: نتیجه مجرمانه
۱۳۲.....	گفتار چهارم: رابطه علیت (سببیت)
۱۳۸.....	بند اول: نظریه خطای کیفری به عنوان شرط ضروری نتیجه
۱۳۹.....	بند دوم: نظریه خطای کیفری به عنوان شرط متحرک یا پویای نتیجه
۱۴۱.....	بند سوم: نظریه خطای کیفری به عنوان شرط نزدیک یا متصل به نتیجه
۱۴۳.....	بند چهارم: نظریه خطای کیفری به عنوان شرط کافی نتیجه
۱۴۶.....	گفتار پنجم: مراحل یا فرایند تحقق و شکل‌گیری جرم
۱۴۷.....	بند اول: قصد ارتکاب جرم
۱۴۸.....	بند دوم: تهیه مقدمات جرم
۱۴۹.....	بند سوم: شروع به جرم
۱۵۳.....	الف) شرایط تحقق شروع به جرم
۱۶۰.....	ب) مجازات شروع به جرم
۱۶۳.....	بند چهارم: پایان عملیات اجرایی
۱۶۵.....	الف) جرم عقیم
۱۶۷.....	ب) جرم محال
۱۷۰.....	پ) تفاوت جرم عقیم و محال
۱۷۲.....	مبحث دوم: رکن (عنصر) روانی
۱۷۴.....	گفتار اول: جرایم عمدی
۱۷۴.....	بند اول: علم و آگاهی
۱۷۶.....	بند دوم: عمد و اراده
۱۷۹.....	بند سوم: انگیزه
۱۸۳.....	گفتار دوم: جرایم غیرعمدی
۱۸۶.....	بند اول: بی احتیاطی

پیش گفتار

الهی، گفت تو راحت دلست و دیدار تو زندگانی جان، زبان به یاد تو نازد و دل به مهر و جان به عیان. الهی، تو خواستی و من خواستم. الهی، دانی به چه شادم به آن که نه به خویشتن به تو افتادم. ار تو فضل کنی از دیگران چه داد و بیداد، ور تو عدل کنی پس فضل دیگران چون باد. الهی، می لرزم از آن که نه ارزم چه سازم جز آن که می سوزم تا ازین افتادگی برخیزم. الهی، این بود و هست و بودنی، گفت شنیدنی، مهتر پیوستنی و خود دیدنی. ای نور دیده، آشنایی و سور دل دوستان و سرور جان نزدیکان، همه تو بودی و تویی، نه دوری تا جویند، نه غایبی تا نیسند نه تو رو جز به تو یابند.

حقوق را مجموعه قوانین و قواعدی است بر زندگی اجتماعی افراد حاکم است و در حقیقت، حقوق که در زمره رشته های علوم انسانی قلمداد می گردد، تمام ارکان روابط اجتماعی را در برمی گیرد و دارای ویژگی هایی نظیر الزام آور بودن، مخصوص به خود است. هدف حقوق، تنظیم روابط اجتماعی افراد، حفظ نظم و امنیت در جامعه و در نهایت استقرار عدالت می باشد. برای همین منظور، قواعد حقوق از سوی دولت تضمین می شود و هرگونه تخطی و تخلف از آن - با توجه به جایگاه و اهمیت حقوق - با ضمانت اجرا (مدنی، اداری و جزایی) مواجه و روبه رو می شود و حقوق جزا برحسب اولویت ها و ارزش هایشان در جامعه انجام می دهند (یا باید انجام دهند) توجیه می شود.

از این رو، هر رفتاری که در تعارض با قوانین موضوعه باشد و یا به حقوق دیگران تجاوز و تخطی نماید (نقض قوانین)، سبب واکنش جامعه شده و در این مرحله، حقوق وارد عرصه عمل می گردد، در این صورت واکنش اجتماعی (جامعه) به صورت کیفر و مجازات خواهد بود (واکنش اجتماعی) که اصولاً به عنوان عنصر قانونی تعبیر می شود. هر عملی برای آن که ماهیت جرم تلقی شود، بایستی دارای عناصری باشد. برای مجازات عملی بایستی عناصر سه گانه یا عناصر عمومی جرم (قانونی، معنوی یا روانی و مادی) وجود داشته باشد.

برخی عناصر، منحصر به جرمی خاص است که عناصر اختصاصی نام دارد و برخی عناصر، عناصر مشترک تمامی جرایم هستند که این دسته، عناصر عمومی جرم نام دارند. عناصر عمومی به سه دسته‌ی عنصر قانونی (مقتن رفتاری را جرم دانسته و برای آن مجازات تعیین نموده است) عنصر مادی (رفتاری- فعل یا ترک فعلی- که به منصفه‌ی ظهور و به مرحله‌ی فعلیت رسیده است) و عنصر روانی (سوءنیت عام و خاص) تقسیم می‌شود و الزاماً هر سه عنصر سه گانه مزبور بایستی جمع شود تا جرم واقع شود.

حقوق جزا در نظام حقوقی کشورهای جهان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و در کشور عزیز ایران، قوانین متعددی در این خصوص از سوی مراجع قانون گذاری تصویب شده است، اولین قانون مدون به قبل از انقلاب شکوهمند اسلامی یعنی قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ و اصلاحی ۱۳۵۲ بر می‌گردد. البته قوانین کیفری/جزایی متعدد دیگری همانند قانون مجازات راجع به انتقال مال غیر مصوب ۱۳۰۸ نیز به تصویب رسیده است. پس از پیروزی انقلاب و تحقق نظام جمهوری اسلامی براساس اصل چهارم قانون اساسی، قانون گذار موظف گردید کلیه قوانین خود را مطابق با موازین شرع انور به تصویب برساند. در سال ۱۳۶۱ قانون راجع به مجازات اسلامی به عنوان اولین قانون مجازات اسلامی به تصویب رسید. سپس در سال ۱۳۶۲ قانون تعزیرات از تصویب کمیسیون قضایی مجلس گذشت. قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۷۰ با تلفیق قانون حدود، قصاص، دیات و قانون راجع به مجازات اسلامی به صورت آزمایشی تصویب شد. کتاب پنجم این قانون تحت عنوان «تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده» در سال ۱۳۷۵ به صورت دائمی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ که به صورت آزمایشی اجرا و مدت اجرای آن تمدید می‌شد، در سال ۱۳۹۲ با نسخ قانون مزبور، قانون مجازات اسلامی با ۷۲۸ ماده ضمن به روز رسانی، رفع ابهام، اجمال، نارسایی و کاستی‌های قوانین پیشین، هم سو شدن با قوانین و اسناد بین المللی و با استفاده از آموزه‌ها و دستاوردهای جرم شناسی و کیفرشناسی در مورخ ۱۳۹۲/۲/۱۱ به تصویب رسید.

با بازنگری برنامه درسی دوره کارشناسی رشته حقوق در تاریخ ۱۳۹۴/۹/۲۳، «کلیات حقوق جزا» که به عنوان بخشی از درس «حقوق جزای عمومی یک» به ارزش سه واحد از واحدهای درسی دوره کارشناسی مورد بحث و بررسی قرار می‌گرفت، به عنوان یک درس تک واحدی با سرفصل‌های جدید تفکیک شد و علی رغم اتمام نگارش کتاب حقوق جزای عمومی یک و انتشار آن، نویسندگان حاضر، برآن شدیم تا کتاب کلیات حقوق جزا را از حقوق جزای عمومی یک با توجه به سرفصل جدید مصوب وزارت علوم،

تحقیقات و فناوری که تحت «حقوق جزای عمومی یک» به ارزش دو واحد از واحدهای درسی دوره کارشناسی مورد بحث و بررسی قرار می گیرد، در معرض دید علاقه مندان قرار دهند و مبرهن است این امر مستلزم بازنگری و اصلاح مطالب گذشته نظیر اضافه نمودن مباحث مربوط به علل مواجهه جرم به عنوان بخشی از «کتاب حقوق جزای عمومی یک» بود.

در کتاب پیش رو به عنوان «حقوق جزای عمومی یک»، نگارندگان برآن بوده اند که تمامی موضوعات کلیدی و مهم که در کتب حقوق جزای عمومی یک مطرح می شوند، مورد بحث و بررسی قرار دهند و در نگارش کتاب سعی شده دیدگاه های حقوق دانان به فراخور بحث مدنظر قرار گیرد و به آخرین تحولات حقوق کیفری (علوم جنایی) در حوزه های مختلف از قبیل کیفرشناسی نوین و جرم شناختی (نظیر اصل حداقل بودن حقوق جزا، حق بر مجازات نشدن و غیره) نیز با مدنظر قرار دادن سرفصل های وزارت علوم اشاره شود.

امید است که این تلاش کوچک و ناچیز مورد قبول درگاه احدیت قرار گرفته و به رغم وجود آثار متعدد در این زمینه، گامی در راستای تکمیل خلاءهای موجود باشد و بتواند مورد استفاده دانشجویان، قضات، وکلاء و پژوهشگران محترم قرار گیرد. بدون شک، نوشتار حاضر خالی از ایراد و اشکال نیست لذا ضمن پذیرش کاستی ها و نقیصه ها از اهل فن و علم استدعا داریم نگارندگان را از نارسایی ها و کاستی ها مطلع و آگاه نمایند. در پایان بر خود فرض می دانیم از مدیر محترم انتشارات مجد جناب آقای دکتر سید عباس حسینی نیک و همکاران ارجمند ایشان کمال سپاس گذاری را بنماییم. از خداوند منان برای همه این بزرگواران توفیق روزافزون آرزومندیم.

آبان ۱۴۰۰

دکتر محمد رضا الهی منش - محسن مرادی

اوجقاز